

ПРИКАЗКАТА НА ТЕЛЕВИЗИОННИЯ ЕКРАН И ВЛИЯНИЕТО Ѐ ВЪРХУ ДЕЦАТА ОТ ПРЕДУЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Десислава Начева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Изследването проследява българските телевизии в началото на 2018 г., за да установи количеството телевизионни приказки и в какво съотношението са те с детските предавания. В съвременния технологичен свят телевизията остава достъпно и желано средство за информация, развлечение и обучение от децата в предучилищна възраст. Приказката също е неизменна част от тяхното ежедневие. Когато е представена на телевизионния екран, тя още повече въздейства чрез изображения, звук и динамика.

Ключови думи: приказки; телевизия; детско шоу; предучилищна възраст

Приказката е могъщо средство за формиране на всички страни от детската личност. Тя оказва огромно влияние върху обогатяването на възприятията, дава на детето образи, които то има възможност да почувства и да следва, чрез нея детето може да улови магията на езика и да развие комуникативните си умения. Приказката повишава духовната активност на децата, събужда въображението им, обогатява чувствата и мислите им, прави възможно изграждането на устойчива психика. Приказните творби доставят естетическа наслада на децата, като едновременно ги развличат и ги запознават с живота.

В ХХІ век децата от предучилищна възраст не могат да устоят на предизвикателствата на съвременната аудио и визуална техника и средствата за масова комуникация. Проблемът за мястото на телевизията при възпитанието и обучението на децата е особено актуален. Определянето на положителните и отрицателните страни на това явление и влиянието му върху подрастващите показва как то може да се използва разумно, за да доведе до обогатяване на детските познания, до изясняване на нравствени понятия, до стимулиране на детското творчество и емоционална удовлетвореност.

Още от ранна детска възраст детето усвоява модели на социално поведение освен от семейната среда и от средствата за масова комуникация.

Телевизията присъства в ежедневието на децата неформално, като компания и средство за забавление. Много често тя се възприема от децата като приятел, който казва нещата, които възрастните премълчават, и така печели доверието им.

Първата среща на детето с телевизията се случва много рано. Още на 1 – 2-годишна възраст то е привлечено от кратките анимационни филми, а не след дълго – и от по-големите и сложни произведения. Статичните изображения от книжката оживяват по неповторим и интригуващ начин на екрана и детето е запленило от пъстрите образи, от единството на звук и движеща се картина. Любовта към приказките от детските книжки и към тези, разказвани от близките възрастни, върви успоредно с любовта към приказките от телевизията. Те могат не по-зле от илюстрираните детски книжки да помогнат на децата за усъвършенстване на говорните и комуникативните умения, за духовното им пробуждане, за интелектуалното, естетическото и нравственото им развитие (Angelov, 2008).

Приказката заема много важно място и в предучилищната подготовка на децата от детската градина. Тя помага за осъществяването на комуникацията и в планирани педагогически ситуации, и в ежедневието. Чрез нея педагогът прокарва път към вътрешния свят на детето, разбира неговите потребности и емоциите, които изпитва, отчита цялостното развитие на детската личност. В беседа с 10 педагози, които преподават на деца от предучилищна възраст, те споделят, че приказката е неделима част от образователния процес и всеки ден я използват под различна форма – книжки, филмчета, въведение в уроците.

Основанието за настоящото изследване е важното място на телевизията и в частност на телевизионните приказки във възпитанието на децата и за тяхното израстване като личности. Целта е да се определи до каква степен детските приказки са предпочитан жанр от българските телевизии, по какъв начин са застъпени като елемент от програмните им схеми и като стратегия за ефективно влияние върху детската психика, както и да се оцени отношението на децата към телевизията и телевизионните приказки.

Отчитането броя на приказките в отделните телевизионни програми е затруднено от непълната информация за детските предавания. На повечето места, където е поместена дневната програма на телевизиите (вестници, интернет), се изписва само заглавието на дадено предаване или е уточнен само жанрът, например в събота и неделя сутрин блоковото предаване „ЕКидс“ по телевизия „Евроком“, в което са включени няколко анимационни поредици, но не се разбира кои са те. Много често заглавието подвежда, че даден игрален филм е за деца – например „Дървото на желанията“, а впоследствие се оказва, че той е за възрастни. В същото време, по заглавието на детското предаване не се разбира дали е приказка, или друго предаване за деца.

Както всяка технология, телевизията се развива и променя, за да посрещне нуждите на аудиторията. Предимството на интерактивната телевизия, която се опитва да се конкурира със съвременните средства за масова комуникация, е, че предоставя възможност на потребителите да връщат назад телевизионните програми до седем дни. Така децата могат да проследят любимото предаване във време, което е удобно за тях. Този вид услуга помогна и за настоящото изследване.

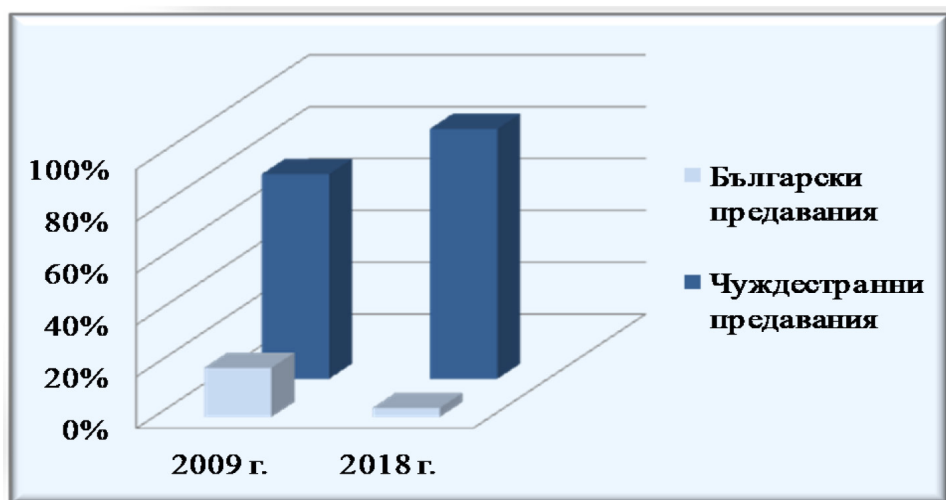
Проследени са каналите от стандартен пакет интерактивна телевизия с 82 канала, български и чуждестранни, за периода 29 януари – 4 февруари 2018 г. Вниманието е насочено към българските телевизии, за да се определи доколко детските предавания са застъпени в програмната им схема и дали разчитат на приказките като възпитателен, образователен и развлекателен фактор.

Детските програми на телевизиите обикновено заемат сутрешните часове или късния следобед до 18:30 ч. Времетраенето им варира от няколко минути за анимационни сериали до 1 – 2 часа за пълнометражни анимационни и игрални филми. Предаванията са предимно от групата на художествените жанрове, в много от тях са застъпени фантастични елементи в драматургията и специални ефекти при реализацията, а някои са с познавателен и образователен характер. От целия пакет телевизионни канали 11 български телевизии излъчват детски предавания, като 3 от тях са излъчили само по едно предаване за периода – БНТ Свят¹⁾, bTV Синема, bTV Комеди, но за сметка на това и трите са с приказки („Бърколино“, „Мистър Пибоди и Шърман“, „Северополис“). От всички 312 излъчвания на детски предавания по изследваните български телевизии за периода 56 са серийни предавания или пълнометражни филми на класически или съвременни приказки от детски книги, а 98 – с включени някакви приказни елементи. В тях има вълшебни сили, магически същества, антропоморфни животни, принцеси, принцове и т.н.

За изследвания период само 11 предавания са български, затова авторската продукция на БНТ заема важна част от тях (фигура 1). Изпъкват авторските предавания на БНТ – „Бърколино“ и „Благуните“, които са приказни куклени сериали, и „Милион и две усмивки“, предаване с водещи, в което има приказни елементи. Трите предавания правят много добро впечатление с разнообразните теми и рубрики и положителното настроение, което носят. Куклите са катализаторът за проява на детските емоции и развитие на детските възприятия, те са най-близките им приятели, без тях детството е немислимо, затова имат голямо влияние и когато са представени на телевизионния екран. Любимите куклени спектакли, пренесени на малкия екран, отново срещат малчуганите с незабравимите емоции от живите представления. „Детето има вътрешна потребност от куклата, играчката, която трябва да оживее. То говори с куклата,

палячото, зайчето, мечето, които му отговарят и се получава диалогът, а оттам и театрализирането на играта“ (Racheva, 1986).

Телевизия БНТ предлага и детски сайт за деца на възраст от 3 до 18 години – ТВ Хлапета, на който децата проследяват любими предавания от миналото до днес.²⁾

Фигура 1. Български и чуждестранни детски предавания

93 % от всички излъчвания са анимационни. При серийните анимационни приказки децата се научават на ред и дисциплина поради цикличността на възприемане на епизодите. Детето знае кога трябва да включи телевизора, да се настани удобно за гледане и най-вече знае кога да приключи заниманието си, за да може да проследи случващото се в епизода. Когато среща по-често героите от любимата приказка на екрана, детето се запознава в детайли с техните характери, мисли, привички, възхищава им се и ги възприема като модел за подражание (например „Франклин“). Когато анимацията е пълнометражна, производението почти винаги се представя като приказка. Романите се адаптират според възрастта на аудиторията и дори по-сериозни произведения са под формата на приказка, която ясно и точно показва положителните и отрицателните страни на героите и на техните действия („Книга за джунглата“ по EKids).

Телевизията се явява най-масовото аудио-визуално средство за разпространение на филмова продукция. Все по-важно място заемат и 3D анимационните приказки (например „Мистър Пибоди и Шърман“). При тях моделите и декорите не са действителни изображения, а са създадени на

компютър, което се нарича компютърно моделиране. В някои от игралните филми присъства и анимация, където рисуваните герои хитро са комбинирани с игрални кадри (например „Стюарт Литъл“). При анимацията на кукли пък се използва стопкадър анимация и когато филмът се прожектира, героите сякаш се движат (Oksleyd, 2004).

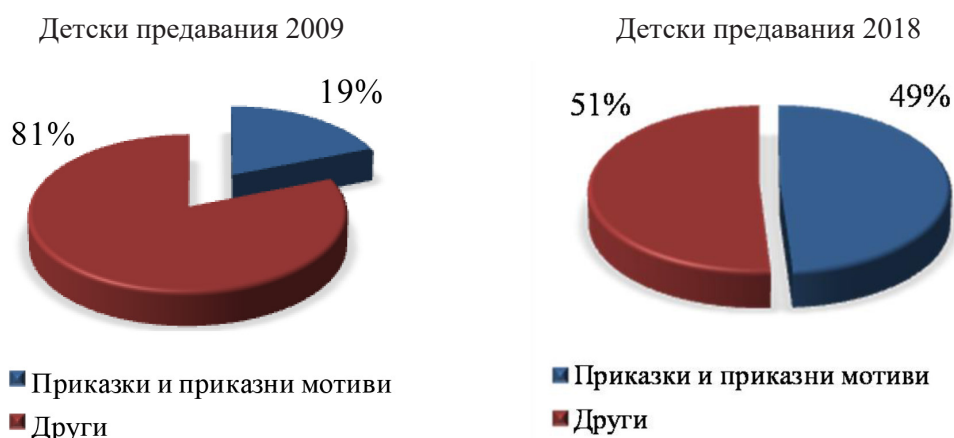
Телевизия EKids е единствената българска телевизия, насочена изцяло към детската аудитория. 70% от всички изследвани детски предавания са излъчени по тази телевизия. Това са серийни и пълнометражни детски филми, като през изследвания период от всички 220 излъчвания на детски предавания само две са български – документалната поредица „Светът и всичко в него“, която дори не е създадена специално за детската аудитория. В паузите между някои предавания се излъчват клипове на детски песни или танци, изпълнени от български детски състави. Отразени са 70 епизода на серийни филмчета с приказни елементи – „Плодчетата“, „Хари в царството на динозаврите“, „Чудовища и пирати“, „Клуб Уинкс“, „Ангели и приятели“. Приказките са само 28 – серийните анимационни филми „Франклин“ и „Писма от Феликс“, които са създадени по едноименните поредици книжки, и пълнометражните „Приключенията на Буратино“, „12-те месеца“, „Снежната кралица“, „Приключенията на слончето Бабар“ и „Книга за джунглата“, създадени по класически литературни произведения. Това е твърде малък процент – 13 % от всички излъчени предавания по тази телевизия за периода.

Каналите Nickelodeon, Disney Channel и Cartoon Network са взети под внимание, защото са дублирани и децата следят предаванията им, но не се включват в изследването, защото не са български телевизии. Те са чуждестранни канали с локална версия за България. По тези канали се отличават няколко предавания с приказки или с приказни елементи – „Приключенията на Рапунцел и разбойникът“, „Мега чудесата на калинката и черният котарак“, „Нела, принцесата-рицар“, „Подвизите на безстрашния принц Айвъндоу“, „Драconi: Отвъд хоризонта“. Boomerang и Baby TV също не са български и въпреки че не са дублирани, децата отново ги следят – те могат да бъдат използвани за усвояване на чужд език.

Като *положителна тенденция* може да се отбележи ръстът на предаванията с приказни елементи в сравнение с предишния изследван период: 20% от предаванията през 2009 г. са приказки или с приказни елементи, а сега са почти половината – 49% (фигура 2), но класическите приказки са намалели за сметка на серийните предавания с приказни елементи. Увеличението на приказни предавания е поради включването на телевизия EKids в изследването.

Налице са и няколко *отрицателни тенденции*.

– Спадът на излъчвани български предавания: в предишния период 19% са българска продукция, а сега тя е едва 3,5%.

Фигура 2. Приказки и предавания с приказни мотиви

– Почти липсват игрални предавания за сметка на анимационните (93%). Игралните приказки материализират в реални образи и картини въображаемите или рисуваните герои и случки. Тази форма на приказките помага на децата да проектират приказните случки в реалния живот, да възприемат героите като обикновени, а не свръхестествени същества.

– Някои телевизии, които са излъчвали детски предавания, като Нова ТВ, сега излъчват по-малко или никакви.

– В част от излъчванията не се наблюдава ясна и точна последователност при програмирането (например в БНТ 1 и БНТ 2).

– Някои от предаванията с приказни мотиви не са естетически издържани, а други носят негативни послания, които могат да наложат модели на поведение и децата да ги следват, например много къси минижуп поли, смущаващо дълги целувки по устата между ангел и дявол, неподходящи изрази и др.

Анкета-интервю с деца от предучилищна възраст

След изследвания период е направена анкета-интервю с 16 деца (10 момчета и 6 момичета) и техните родители относно желанието им да гледат телевизия – какви предавания и канали предпочитат и дали са имали възможност да проследят някоя от изследваните приказки.

Децата са от различни възрасти – между 3- и 7-годишна възраст. Голяма част от тях са от София, но 1/3 са от градовете Ябланица, Плевен и Стара Загора. Във всички семейства поне един от родителите е висшист. Само две от децата живеят с единия родител. Видимо се посрещат всички техни интелектуални, емоционални и физически нужди, посещават детска градина, общителни, любопитни и любознателни са. 25% от децата са в някаква степен

хиперактивни и родителите споделят, че книжките и подбраните детски предавания помагат за успокояване на организма им. Малка част от децата (12%) не могат да направят разлика между приказките и другите детски предавания (например смятат, че „Трансформърс“ е приказка, а всъщност е научна фантастика). Останалите 88% от децата са дали заглавия на телевизионни приказки („Красавицата и звярът“, „Маша и мечокът“, „Червената шапчица“ и др.). Това показва, че са запознати с класическите приказки от книжките и лесно ги разпознават по телевизията (таблица 1). Повече от половината деца гледат предавания следобед и вечер, когато се връщат от детска градина, а част от тях и сутрин, преди да тръгнат. Основните канали, които децата предпочитат, са EKids и Nickelodeon (50%), а останалите са Baby TV, Disney Channel, Cartoon Network (тези телевизии предлагат много повече възможности за избор на детски предавания). Интересни са отговорите изключения – National Geographic и Mezzo, които вероятно са повлияни от предпочитанията и професиите на родителите.

Таблица 1. Приказките от анкетата

№	Приказка	Брой деца	Пол
1.	„Красавицата и звярът“	3	1 момиче, 2 момчета
2.	„Замръзналото кралство“	2	2 момичета
3.	„Маша и мечокът“	2	1 момиче, 1 момче
4.	„Червената шапчица“	2	момчета
5.	„Волният Уили“	1	момче
6.	„Жил и Жули“	1	момче
7.	„Звездата“	1	момче
8..	„Котаракът в чизми“	1	момче
9.	„Лебедово езеро“	1	момиче
10.	„Пепеляшка“	1	момиче
11.	„Приключенията на Пипи“	1	момче
12.	„Смърфовете“	1	момиче
13.	„Снежната кралица“	1	момиче
14.	„Франклин“	1	момиче

Само 19% са гледали предаване с приказки или приказни елементи по изследваните телевизии за периода – „Снежната кралица“ и „Калинката и черният котарак“ по EKids и „Жил и Жули“ в рубриката „Лека нощ деца“ по БНТ 1. На въпроса дали биха гледали повече приказки по телевизията, ако имат възможност, почти всички деца отговарят положително и само едно дете – отрицателно: „Не, имам си книжки!“. Много голяма част от родителите (75%) изказват притесненията си за некачествените детски предавания, които са с

безформени изображения, понякога с вулгарен език и агресивно поведение. Отбелязват и отрицателния факт, че почти няма български детски предавания по националните телевизии.

Многообразните телевизионни програми, предаванията на български и чужди езици дават възможност на детето да се запознае със светове и персонажи, които са различни и непознати, но и много любопитни и интересни за него. Оказва се обаче, че за малкия зрител е невъзможно да подбере най-подходящата информация за себе си, и се превръща във всеяден консуматор. Голяма част от анимационните филми съдържат насилие, макар и въображаемо. Екранното насилие води до изграждане на ценностна система, при която детето вече възприема насилието като нещо нормално. Това би могло да повлияе негативно на детската психика, а в някои случаи телевизията може да изолира децата от заобикалящия ги свят и те да останат пасивни приематели на информация.

При децата от предучилищна възраст приказката на телевизионния екран смекчава отрицателното влияние на тези предавания. Тя може да окаже съществена роля, въздействайки им положително. Би следвало да се упражнява държавен, и най-вече родителски контрол върху телевизионните предавания, предложени на детската аудитория.

Екранизирането на приказките води до оформянето у децата на една поясна представа за героите в дадената творба, за техните подбуди, действия и възгледи. Когато възпроизвеждането на приказката на екрана е естетически издържано, без натрапчиви, безформени и дори грозни картини, децата могат спокойно да се насладят както на сюжета на приказката, така и на изображенията. Това носи усещането за емоционална удовлетвореност у децата и те възприемат по-точно посланията.

Съвременните технологии позволяват дори на неспециалист лесно да създаде телевизионна приказка със средствата на визуалното изкуство. Съществуват различни софтуерни програми, с които може да се импровизира и в домашни условия чрез компютърни програми, като Power Point, Windows Movie Maker, Scratch и др. Достатъчно е дори само по този начин да се представят приказки по телевизията, за да бъде удовлетворена потребността на децата от това изкуство. Приказното творчество е толкова огромно и необятно, че е възможно да се създаде телевизия, която да излъчва единствено и само приказки. Предполагаме, че това би бил любимият канал на всяко дете. Телевизионните приказки отговарят на нуждата на децата в предучилищна възраст от нагледно-образно представяне на информацията, от емоционални и духовни стимули, които да провокират детската природа за опознаване на света и хората в него. Детето получава многобройни примери и ценни съвети за позитивно отношение към връстниците и възрастните, за преодоляване на трудностите и вяра в себе си. Когато литературната творба е ка-

чествено пресъздадена със средствата на кино- и телевизионното изкуство, у децата се формира естетическо възпитание, последователност, чувство за ритъм, комуникативни умения и най-вече морални ценности, които ще им служат цял живот.

Acknowledgement. Авторът е докторант в специалност „Медийна педагогика“, Факултет по науки за образованието и изкуствата на СУ „Св. Климент Охридски“. Научен ръководител: проф. д-р Божидар Ангелов, e-mail b.angelov@fppse.uni-sofia.bg

БЕЛЕЖКИ

1. Телевизия БНТ Свят е преименувана на БНТ 4 на 10 септември 2018 г.
2. ТВ Хлапета, 2018. Достъпно на: <http://tvhlapeta.bnt.bg/>. [Прегледан 19.11.2018] (бел.: сайтът временно не функционира)
3. Всички телевизии в България, 2018. Predavatel.com – Твоето радио е тук!. Достъпно на: Predavatel.com. [Прегледан 19.11.2018].
4. Лозанова, Л., 2016. Електронните медии и учебно-възпитателният процес. Управление и образование. Т. 12, кн. 3. Бургас, БУ „Проф. д-р Асен Златаров“, с. 40 – 42. Достъпно на: http://www.conference-burgas.com/volumes_mae.html. [Прегледан 19.11.2018].

ЛИТЕРАТУРА

- Ангелов, Б. (2008). *Медийна и комуникативна компетентност*, София, Св. Климент Охридски.
- Герчева, К. (1986). Анимационната приказка. *Приказката в детската градина. Методически сборник*, София, с. 18 – 23]
- Окслейд, К. (2004). *Кино и телевизия. Открийте технологията на движещите се изображения*. Пловдив.
- Петрова, З. (2000). *Приказката в света на детето*. Враца.
- Рачева, С. (1986). Куклата – синтез на идеи и характери. *Приказката в детската градина. Методически сборник*, София, с. 57 – 58.

REFERENCES

- Angelov, B. (2008). *Mediyna i komunikativna kompetentnost*. Sofia: Kliment Ohridski.
- Gercheva, K. (1986). Animacionnata prikazka. *Prikazkata v detskata gradina. Metodiqueski sbornik*, Sofia, s. 18 – 23.
- Oksleyd, K. (2004). *Kino i televizija. Otkriyte tehnologiyata na dvijeshтите se izobrajeniya*. Plovdiv.
- Petrova, Z. (2000). *Prikazkata v sveta na deteto*. Vratca.

Racheva, S. (1986). Kuklata – sintez na idei i harakteri. *Prikazkata v detskata gradina. Metodiqeski sbornik*, Sofia, s. 5 – 58.

THE FAIRYTALE ON THE TELEVISION SCREEN AND ITS INFLUENCE ON PRESCHOOL CHILDREN

Abstract. The study surveys Bulgarian televisions in the beginning of 2018 for determining the amount of television fairy tales and their relation to the children's shows. In the modern technological world, television remains an accessible and desirable tool for information, entertainment and education by preschool children. Fairy tales also are an unaltered part of their everyday life. When presented on the TV screen, tales influence even more through images, sounds and dynamics.

Keywords: fairy tales; television; kids' shows; preschool

Ms. Desislava Nacheva, PhD student

ORCID iD: 0000-0002-8461-9796

University of Sofia

Sofia, Bulgaria

E-mail: d.d.n@abv.bg